

Галина Бондар

СТАН СФОРМОВАННОСТІ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Стаття присвячена вивченню процесу формування гуманістичного світогляду у майбутніх вчителів; вирішенню проблем, які зосереджені на пошуку підходів формування гуманістичного світогляду. Досліджені проблеми, пов'язані з формуванням і функціонуванням системи гуманістичної освіти в сучасній вищій школі. Автор визначає сучасні умови теорії і практики формування гуманістичної освіти майбутніх вчителів і способи формування готовності студентів до навчання.

Ключові слова: гуманістичний світогляд, становлення професіонала, гуманістична освіта.

The article is devoted to the process of future teachers' humanistic outlook formation. The solution of problems are focused at the approach of a humanistic outlook formation. The problems concerning the formation and functioning of the system of humanistic education at contemporary higher school are explored. The author determines the modern conditions of theory and practice of forming future teachers' humanistic outlook, main ways and means of forming students' education readiness.

Key words: humanistic outlook, forming of a professional, humanistic outlook.

До теперішнього часу система навчання у вищому навчальному закладі була спрямована переважно на формування «інструментальних» можливостей майбутнього фахівця, тобто на вироблення у нього конкретних навичок, методів і способів вирішення професійних завдань. При цьому особа студента, як суб'єкта і активного учасника науково-пізнавальної діяльності, залишалася на другому плані, що було причиною підготовки фахівців із слабкою або деформованою системою правових, екологічних, організаційно-економічних, естетичних і інших культурних цінностей. Формалізація знання привела до того, що студент, потрапляючи в поле професійно-педагогічної діяльності, залишався в когнітивному вимірюванні, і відкрита або встановлена ним істина, сприймалася як та, що має відношення тільки до об'єктивної реальності, але не до нього, що, у свою чергу, знімає відповідальність за будь-які рішення.

В даний час у вітчизняній педагогіці відбувається заміна парадигми «людина, що знає», тобто, що оволоділа системою знань, умінь і навичок на парадигму «людина, що підготовлена до життєдіяльності», тобто людина, що здатна активно і творчо мислити і діяти, саморозвиватися,

інтелектуально, етично і фізично самоудосконалюватися.

Викладач, що працює в рамках гуманістичної парадигми повинен навчити студентів умінню жити, оскільки саме життя є мистецтво найважливіше і в той же час найскладніше для людини. Його об'єктом є не та або інша спеціалізована діяльність, а сама життєдіяльність, тобто процес розгортання і здійснення всіх потенцій людини.

Основні вимоги до підготовки майбутніх професіоналів знайшли своє відображення в Законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), у Концепції національного виховання, у Національній доктрині розвитку освіти в Україні, у Програмі «Вчитель» та ін.

Вивченням процесу формування світогляду займалися: Л. Потапюк, Л. Корміна, Е. Дурманенко, О. Артюхова, М. Ратко, С. Дорогань. Проблема формування гуманістичного світогляду цікавила І. Беха, Н. Ганнусенко, К. Чорну, А. Решетніченко, В. Сластьоніна.

Дослідниками акцентується увага на тому, що основною рушійною силою модернізації системи освіти є педагог, високий рівень освіти та фахової підготовки якого передбачає сформованість гуманістичного світогляду.

Проблема висвітлення педагогічних умов формування саме гуманістичного світогляду студентів у вищому навчальному закладі і в педагогічному ВНЗ зокрема, ще недостатньо висвітлена.

Структурні і функціональні суспільні зміни припускають реальне розширення індивідуальних свобод особистості, збільшення відповідальності людини у визначенні власної долі. Українське суспільство украй зацікавлене в тому, щоб зробити вищу школу дієвим і ефективнішим інструментом формування у студентів життєстійкої, оптимістичної і відповідальної громадянської позиції. Зміни, що відбуваються в суспільстві, породили також суперечність між новими вимогами до особистості, з одного боку, і рівнем її наявних знань, навичок, якостей і здібностей – з іншого боку.

Однією з найважливіших рушійних сил соціальної динаміки стає професіоналізм як складне, багатоаспектне явище, що припускає посилення соціальної активності особистості і збільшення ступеня її відповідальності як за власну долю, так і за підвищення ефективності економічних процесів у суспільстві.

Проблема становлення професіонала – це, в першу чергу, проблема особистісного і соціального розвитку майбутнього фахівця як суб'єкта соціальної дії. Сучасний професіонал повинен розуміти зміст і специфіку своєї професійної діяльності, орієнтуватися в спектрі різноманітних завдань і бути готовим вирішувати їх в нових соціальних умовах. Сьогодні існує необхідність бути конкурентоспроможним на ринку праці, володіти високою соціальною мобільністю, великою соціальною відповідальністю,

здатністю ухвалювати самостійні рішення економічного, юридичного і етичного характеру.

Конкурентоспроможною в майбутньому буде людина, яка опанує основами наук, володітиме новітніми способами сприйняття й передачі інформації, стане освіченою і практично підготовленою, насамперед у професійному, мовному та світоглядному контексті [3, с. 6–9].

Це завдання буде вирішено при формуванні гуманістичного світогляду майбутнього фахівця, що пов'язано з використанням прогресивних здобутків і традицій, набутого досвіду, особливостей регіону, досягнень світової педагогічної науки, практики і орієнтується на перспективу розвитку її інтелектуального й духовного потенціалу. Її специфіка визначається зміною цільової установки на безперервність «освіти крізь усе життя».

Гуманістичний світогляд, характерний для моделі фахівця ХХІ століття, стає етичним гарантом діяльності, яка володіє внутрішнім етичним змістом і є основою взаємодії культури і цивілізації. Гуманістичний світогляд, в основі якого лежить гуманітарна свідомість, орієнтує людину на розробку нових стратегій соціально-економічного розвитку та направляє її до власного розвитку та до розвитку її культури, формуючи готовність до самостійного життя як суб'єкта, який здатний до самовизначення в творчості, в професійній та непрофесійній сферах життєдіяльності.

Процес формування світогляду особи майбутнього фахівця в педагогічному вузі передбачає змістовну зміну структурних його компонентів до досягнення більш високого рівня сформованості, шляхом цілеспрямованої дії педагогічними засобами; усвідомлення себе суб'єктом діяльності, носієм певних суспільних цінностей, соціально корисною особою. Підставою і рушійною силою формування світогляду особи виступають спільна діяльність і спілкування.

Головна вимога до процесу формування світогляду особистості, на думку В. Сухомлинського, полягає у тому щоб бачення нею світу було активним, тобто в своїй діяльності людина бачила не лише матеріальні цінності, але й саму себе – свою силу, волю, наполегливість, здібності, творчість. У цьому й полягає єдність думки і праці, єдність розумового виховання та світогляду [7, с. 410].

Світоглядні настанови направляють сенсожиттєву діяльність особистості, надають їй енергетичних імпульсів. Саме вони є фактором розвитку і удосконалення культури людини. Характер цих настанов визначає світоглядні стереотипи або парадигми, які, в свою чергу, впливають на все змістовне забарвлення життєдіяльності більшості людей, які належать до певного культурного осередку [4, с. 19–29].

Виховання студентської молоді у ВНЗ шляхом формування у неї гуманістичного світогляду, направлене на подолання низки проблем соціально-культурного середовища, пов'язаних з майновим розшаруван-

ням студентства, з зростанням недисциплінованості, проявом агресивності і жорстокості до однолітків, позитивного ставлення до наркоманії, алкоголізму і тютюнокуріння. Педагоги також наголошують, що для людей, які закінчують ВНЗ подеколи характерними є духовна пустота, убогість, навіть обмеженість

Місце вчителя в суспільстві, як і його престиж, залежить від нього самого, від рівня його освіченості і якості роботи. Вчитель повинен бути готовим до того, щоб здійснювати формування особистості, розвивати її світогляд, морально-естетичну культуру тими засобами, якими він володіє повною мірою. Він, з одного боку, має бути носієм державної мови, бути патріотом, щирим прихильником національної культури, багатой літературної спадщини, а з іншого – вільно спілкуватися хоча б кількома іноземними мовами, що вимагає від сіячів «доброго, мудрого, вічного» переосмислення їх визначення власної світоглядної позиції, а також вносить певні корективи в цілі, завдання та зміст освітянського процесу.

Саме на цій основі базується його авторитет, гідність і гордість за своє покликання, за свою складну і дуже важливу для людей роботу. Він повинен відчувати свій високий престиж в суспільстві, велич своєї професії.

На формування світоглядної культури майбутнього вчителя впливають різноманітні фактори, найголовнішими з яких є:

- 1) соціально-політичні та економічні умови життєвого простору студента;
- 2) навчально-виховний процес як основний вид його діяльності;
- 3) соціальна (виховна) робота у ВНЗ;
- 4) загальнокультурний (у тому числі й культурно-історичний) контекст студентського середовища, побут, найближче оточення індивіда тощо [6, с. 190].

Успішна, ефективна, оптимальна адаптація першокурсників до життя і навчання у ВНЗ – передумова подальшого розвитку кожного студента як людини, громадянина, майбутнього фахівця.

Набуваючи статусу студента, молода людина входить у нову систему відносин з однолітками і дорослими, що вимагає від нього систематичної інтелектуальної праці, самовизначення і самоконтролю, самодисципліни і самоорганізації.

Час навчання у ВНЗ збігається з другим періодом юності або першим періодом зрілості, який відрізняється складністю становлення особистісних рис. Це процес найбільш інтенсивного розвитку інтелектуальних, етичних сил і можливостей студента, в якому відбувається становлення особистості, формування її світогляду, життєвих ідеалів і переконань, здатність співчувати і співпереживати, чути і розуміти іншу людину. Характерною рисою морального розвитку є посилення свідомих мотивів поведінки. Помітно закріплюються ті якості, яких не вистачало певною мірою в

старших класах – цілеспрямованість, рішучість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем [1, с. 416].

Етап переходу «школа – ВНЗ» є найбільш значущим періодом у становленні та в пізнавальному розвитку особистості випускника школи. Це період найбільш інтенсивного розвитку інтелектуальних, етичних сил і можливостей студента, в якому відбувається становлення особистості, формування її світогляду, життєвих ідеалів і переконань. Він пов'язаний з входженням молодого людини в новий для неї інститут соціалізації.

В умовах гуманістичної парадигми викладач і студент стають рівноправними учасниками педагогічного процесу. Студент разом з викладачем бере участь у формуванні цілей, завдань, форм і методів педагогічного процесу. Технологія навчання припускає створення навчальних планів і програм, що забезпечують можливість створення «індивідуальних освітніх траєкторій особи». Основний наголос робиться на тому, щоб навчити студента вчитися – розвивати потребу в знаннях, навчати умінню їх здобувати, обробляти і використовувати. Внутрішній світ студента представляє контекст навчання, що передбачає залучення фантазії, вигадки, спонукання до вираження відчуттів, відносин. Спрямованість на розвиток цілісного, асоціативного, інтуїтивного мислення властива саме гуманістичній парадигмі. Немає ділення на категорії, кожен студент потенційно обдарований; завдання викладача – виявити характер прояву обдарованості. Що стосується оцінювання успіхів, останнє має багатофакторну шкалу. Важливим моментом є і те, що викладач не тільки учить, але і сам вчиться в процесі навчання [4, с. 10].

Для успішного виконання функцій суб'єкта професійних відносин індивід повинен не тільки оволодіти знаннями, навичками і уміннями в умовах професійного навчання, але і освоїти культурну спадщину суспільства, зробити його надбанням свого внутрішнього світу. Соціальна філософія вищої освіти полягає в передачі загальнолюдських цінностей у процесі навчання кожного індивіда спеціальним професійним навичкам, а з ними і правилам соціального саморегулювання. Суспільство визначає форму професійної спеціалізації тих, хто навчається. Завдання кожного індивіда – усвідомлено реалізувати свої соціально-професійні і духовні придбання в суспільстві. Завдання інститутів освіти – підготувати майбутнього фахівця до самореалізації за допомогою навчання його загальнолюдським цінностям, що розвинулися в ході історичної еволюції суспільства [2, с. 18].

Запорукою становлення професіонала є подальше дослідження зміни характеру навчального процесу, основою якого виступає рівноправне навчальне співробітництво викладача і студента та аналіз основних досягнень і здобутків з вітчизняного та зарубіжного досвіду, які ефективно впливають на виховання гуманістичного світогляду майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Коваль Н.А. Духовность в системе профессионального становления специалиста. – М., 1997. – С. 18.
3. Крючков Г. Болонський процес в Україні // Іноземні мови в навчальних закладах. – № 3. – 2004. – С. 6–9.
4. Макутон П.Я. Світоглядні ідеали і цінності, їх місце і роль в культурі // Актуальні проблеми духовності: Збірник наукових праць / Криворізький державний пед. університет. – Кривий Ріг: І.В.І. – 2002. – С. 19–29.
5. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – С. 10.
6. Соболева Н.И. Мироззрение и жизненный выбор личности. – К., 1989. – 190 с.
7. Сухомлинський В. Думки про літературу в школі // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ–ХХ ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д. Березівська та ін. – К.: Наук. світ, 2003. – С. 410.